

BELGE YAYINLARI : 7

İkinci Baskı : Kasım 1979

Birinci Baskı : 1970 - Ant / Kapak Düzeni : Deniz Oral / Dizgi,
Baskı : Kardeşler Matbaası / Kapak Filmleri: Ebru Grafik / Cilt:
CENK Mücellithanesi / BELGE YAYINLARI: Nuruosmaniye Cad-
Atasaray İşhane No. 406. Cağaloğlu.

Y. N. Rozaliyev

TÜRKİYE'DE SINIFLAR VE SINIF MÜCADELELERİ

Çeviren : M. ANİBAL

Bogazici University Library

39001101967456

14

belge
yayınları

near
HC
492
• R6913
1979
c.2

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

27 Mayıs 1960 Devriminin Mahiyeti, Yeni Hükümetin Büyük Sermaye Karşısındaki Politikası	1

İKİNCİ BÖLÜM

Türkiye Büyük Sermayesinin Devrimden Sonra Kendi Durumunu Güçlendirmek için Verdiği Mücadele	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Devrimden Sonra Türkiye Burjuvazisi	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Devrimden Sonra Türkiye'de İşçi Sınıfı ve İşçi Hareketi	99

BOĞAZIÇI
ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

Okuyucularımızın dikkatine, Türkiye'deki sosyal yapı ve iktidar değişikliğinin ana eğilimlerine ayrılmış bir eser sunuyoruz. Burada Türk burjuvazisinin (özellikle şehir burjuvazisinin), proletaryanın yapısı ve bugünkü dönemdeki sınıf mücadelesi tahlil edilmektedir. Yazar şu görevleri üstlenmiştir: Türkiye'nin yakın tarihinde oldukça önemli bir yer tutan ve sınıf tahlili gerektiren 1960 Devrimini hazırlayan sosyo - ekonomik ön koşulları tanımlamak; siyasi partilerin sınıf yapısını ortaya koymak ve Devrim sonrası politik güçler dengesinin değişikliklerini açıklamak; Türkiye burjuvazisi ve proletaryasının başlıca çıkarlarını ve karşılıklı durumlarını göstermek; yerlerini sağlamlaştırma yolunda burjuvazinin bazı tabakalarının verdiği mücadelenin yöntemi hakkında söz etmek; mücadelenin bugünkü aşamasında işçi hareketlerinin konumunu ve önemini belirtmek.

Kitabın kronolojik çatısı, anti - demokratik Bayar - Menderes rejiminin 1960 Devrimiyle yıkıldığı tarihten, Adalet Partisinin Ekim 1965'de iktidara geçmesine kadar geçen zamanı kapsamaktadır. Bu dönemin seçilmesi, yakın geçmişteki gürültülü gelişmelerin sınıfsal tahlilinin yapılmasının çok temel ve acil bir zorunluluk olmasından doğmuştur. Yazar, eseriyle okuyucuların Türkiye'nin günlük gerçeklerini daha iyi anlayacaklarını ve Türkiye'nin karmaşık ve çoğunlukla çelişmeli olgularla dolu olan sosyo - ekonomik ve politik hayatında yollarını bulacaklarını ummaktadır.

Birinci Bölüm

27 MAYIS 1960 DEVRİMİNİN MAHİYETİ, YENİ HÜKÜMETİN BÜYÜK SERMAYE KARŞISINDAKİ POLİTİKASI

Mayıs 1960 Devrimi üzerinden zaman geçtikçe, bu olayın, yalnızca politik iktidar kavgası olmayıp (bu politik gruplar mücadelesinin yok olduğu anlamına gelmez), fakat Türkiye'deki ciddi sosyo-ekonomik değişmelerin sonucu olduğu daha açıklıkla ortaya çıkıyor.

Savaş sonrası yılları, genel olarak Türkiye kapitalizminin artan bir hızla geliştiği ve özel olarak da büyük milli sermayenin etki alanının genişlediği ve durumunun sağlamlaştığı yıllardır. Ülkedeki politik gücün büyük sermaye ve en büyük toprak sahiplerinin temsilcilerinin elinde bulunduğu Demokrat Parti yönetimi yıllarında, büyük sermayenin durumunu sağlamlaştırması o derece hızlanmış ve yaygınlaşmıştı ki, milli tekellerin yavaş yavaş oluştuğu artık açıkça görülüyordu. Bu süreç ayrıntılarıyla daha önce ele alındığından, bu soruna burada tekrar eğilmeyi gerekli görmüyoruz.⁽¹⁾ Yalnız şunu söylemekle yetineceğiz: Türkiye'de büyük sermayenin gelişimi, etkime alanının genişlemesi, durumunu sağlamlaştırması, yerleşmesi ve mahalli şirketlerin giderek tekelleşmesi Devrim öncesi ekonomik hayatın en önemli özellikleridir.

Büyük sermayenin durumunu sağlamlaştırması; milli çıkarlara rağmen emperyalizm ile işbirliğine çabalaması; sa-

(1) Y. N. Razaliyev, Osobennosti Razvitiya Kapitalizma v. Turtsii (Türkiye'de Kapitalist Gelişimin Özellikleri), Moskova, 1962 (Türkçe çevirisi Sol Yayınlar tarafından yayınlanmıştır. — y.n.)

nayi, tarım ve ticaret alanlarında geri kalmış kapitalizm biçimlerinin barındığı, şehir ve köy küçük burjuvazisinin çok çeşitli ve sayıca kabarık olduğu geri kalmış bir ülkede, milli tekellerin ortaya çıkması; yalnızca işçi sınıfı ve burjuvazinin bütünü arasında değil, milli burjuvazinin çeşitli tabakaları arasında bile karışık ve keskin çelişmelerin doğmasına yolaçtı. İşte bu özel durum, ekonomik geri kalmışlığın hüküm sürdüğü ülkenin iç politikasında sert ve sürekli bir gerginlik yaratmaktadır.

Söylediklerimizin ışığında 1960 Devrimi, milli burjuvazinin çeşitli tabakaları arasındaki çelişkilerin keskinleşmesinin açık bir ifadesidir. Devrim, Türk halkının, yani proletarya, orta ve küçük burjuvazinin (köylülük dahil) önemli bir kesiminin, tekelleşen ve emperyalizmin işbirlikçisi haline gelen büyük sermayenin artan baskısı ve parazitliği karşısında gittikçe büyüyen huzursuzluğunu yansıtır. 1960'da başa gelen Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) devrimden hemen sonra karşılaştığı temel sorunlar, büyük sermayenin ve tekellerin faaliyetlerini sınırlamak ve politik etkilerini zayıflatmak olmuştur. Hükümetin politikası «Kemal Atatürk'ün çizgisine dönüş» sloganıyla yürütülmeye başlanmıştır. Bu politika, küçük, orta ve hatta belli bir kesimiyle büyük burjuvazinin, milli tekellere ve emperyalizme yolaçan büyük sermayenin baskısını pek duyurmadığı ve burjuvazinin bu tabakaları için objektif ekonomik süreç içinde gelişmelerini baltalamayan savaş öncesi yıllarına dönüş özlemlerini yansıtıyordu.⁽²⁾

(2) Bazı Türk yazarları: Kemalizmin küçük ve orta burjuvazinin yada «orta tabakaların» ideolojisi olduğunu açıklıkla kabul etmişlerdir. Türk yazarlarından Ali Kenar Türkiye'deki devletçilik üzerine yazdığı bir makalede, Kemalizmin ideologlarından Tekin Alp'in yazdıklarına dayanarak, «Mustafa Kemal rejimi orta burjuvaziye dayanmakta ve büyük burjuvaziye karşı çıkmaktadır.» demiştir. Bu yazara göre «orta tabaka» 1947'ye kadar Türk ekonomisine öncülük etmiştir. (A. Kenan, «Devletçilik Üzerine», Forum, Sayı: 158, 1 Kasım 1960, s. 12). Fakat yine de, bugün Kemalizmin sloganlarının çeşitli siyasi kümeler ve örgütler tarafından kendi görüş ve amaç-

Bir «Associated Press» muhabirinin 1960 Eylülünde Ankara'dan bildirdiğine göre, yeni hükümetin ileri gelenleri bazı endüstri ve ticaret kollarında «kârın kısıtlanması», «devletin ekonomiye yapıcı müdahalesi», «özel teşebbüs için geniş faaliyet alanları açılması», «adil bir vergi sisteminin getirilmesi» ve «toprak reformunun yapılması» gibi konuları kapsayan bir program hazırlamaya çalışıyorlardı. MBK üyelerinden Albay Sami Küçük, «Esas amacımız K. Atatürk'ün ilkelerine dönmektir.» diyordu.⁽³⁾

MBK'nin ekonomi ile ilgili ilk kararı, yeniden tanzim edilene kadar bütün banka işlemlerinin durdurulmasıydı. Bankalar ordunun nezaretine bırakıldı ve kimsenin girmesine izin verilmedi (7 sayılı tebliğ).⁽⁴⁾ Yani, yeni hükümetin ilk kararı Türkiye'deki bütün banka faaliyetlerini felce uğrattı. 30 Mayıs 1960'da MBK'nin özel bir kararıyla bankaların, yalnızca vadesi gelen resmi ödemelere bakmasına izin veriliyordu. Bu karar, mevduatların çekilmesini, yurt içi yada yurt dışına mevduat transferini ve kredi işlemlerini yasaklamayı tekrarlıyordu.⁽⁵⁾

10 Haziran 1960'da MBK, T. C. Ziraat Bankası'nın hesaplarını teftiş⁽⁶⁾ ve 16 Haziranda banka işlemlerinin MBK temsilcileri tarafından yürütülmesini öngören bir karar çıkarttı.⁽⁷⁾

24 Haziranda, yeni hükümet «Ticaret Odaları», «Sanayi Odaları» ve «Ticaret Borsaları» Kanunu'ndaki değişmelerle

larını gizlemek için kullandığı gerçeğini de gözden kaçırmamak gerekir.

Bu da 20 yy. anti-emperyalist hareketin öncüsü olan K. Atatürk'ün görüşlerinin Türkiye'deki büyük kitlelere yayılmış bulunmasından ve Kemalizmin en temel öğelerinden olan milliyetçiliğin bugünkü Türkiye'de bütün burjuva akımları ve partileri için bir ideolojik silah olmasından gelmektedir.

(3) MBK iktidara geçtikten sonra kendi üyeleri arasında iç ve dış politika konularında anlaşmazlık başladı. Bu olay büyük sermayenin Türk hükümeti üzerindeki etkisinin yoğunlaşmasını kolaylaştırdı ve hızlandırdı

(4) T. C. Resmi Gazete, 30 Mayıs 1960

(5) a.g.g.

(6) T.C. Resmi Gazete, 10 Haziran 1960.

(7) T.C. Resmi Gazete, 16 Temmuz 1960.

İlgili bir karar yayınladı. Değişmenin temeli yönetim kurulu üyelerinin seçiminin daha demokratik olması ve yönetim kurullarında küçük ve orta sermaye sahiplerinin ve tüccarların temsil edilmesiydi. MBK, eski «odaların» kapandığını ve yenilerinin seçileceğini ilan etti.⁽⁸⁾ Temmuz ayında, 1958'de Türkiye ekonomisini istikrara kavuşturmak için kurulmuş bulunan Kredi Tazim Komitesi'nin üyelerinin değiştirilmesi ve faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi üzerine bir karar yayınladı.⁽⁹⁾

Aynı zamanda, bütün bu kararlara bağlı olarak MBK, büyük sermaye şirketlerine ve devlet teşekküllerine kendi özel temsilcilerini atadı. Devlet ve yarı devlet teşekküllerinin yönetim kurulları yeniden gözden geçirildi ve üyeleri yeterince azaltıldı.

15 Temmuz 1960'da 23 No. lu geçici kanun gereğince bütün devlet teşekküllerinin idaresi merkezileştirildi ve yeni hükümetin denetimi altına girdi. Aynı zamanda devlet teşekküllerini teftiş için talimatnameler yayımlandı.⁽¹⁰⁾ 29 Ağustos'ta, 23 No.'lu kanuna yapılan ek ile, devlet ve yarı devlet teşekkülleri tanımlandı, devlet teşekküllerinin yapısı, yönetim kurullarının üyelik seçimleri ve atanmaları hakkındaki yöntemler açıklandı ve yükümlülükleri belirtildi. Yeni kanun, devlet teşekküllerinin sorumluluklarını belirtmesi ve hükümetin bunları tümüyle düzeltme isteğini açıklaması yönünden aynı zamanda oldukça kesindi.⁽¹¹⁾

Öte yandan, bazı büyük anonim şirketler (örneğin, küçük hisse sahiplerinin ve mevduat sahiplerinin paralarını biriktirdiği Yapı ve Kredi Bankası) yeniden düzenlendi.⁽¹²⁾

MBK'nin önemli bir ekonomi kısıtlaması, gerek devlet sektörü, gerekse özel sektörde endüstri tesislerinin yapımını

(8) T.C. Resmi Gazete, 16 Haziran 1960.

(9) T.C. Resmi Gazete, 16 Temmuz 1960.

(10) T.C. Resmi Gazete, 20 Temmuz 1960.

(11) T.C. Resmi Gazete, 29 Ağustos 1960.

(12) T.C. Resmi Gazete, 13, 15, 16 Temmuz 1960.

dürdürmek şeklinde oldu. Devlet sektöründe kuruluş halindeki 1,153 endüstri yatırımından yalnızca 665 tanesinin yapımına devam edilmesine ve 1960 yılında bu iş için önceki 3,2 milyar liradan 2,5 defa daha az olan 1,4 milyar liranın harcanmasına karar verildi.⁽¹³⁾ Bu karar, bütün faaliyeti devlet teşekkülleriyle iç içe girmiş olan büyük özel sermayeyi de etkiledi. Bazı kararlar tamamen Türkiye'deki belli tekelleri hedef almıştı. Böylece, «Danışmanlar Komitesinin» tavsiyesine dayanarak MBK, «Türkiye Şeker Fabrikaları Şirketi» ve «Türkiye Çimento Sanayi Şirketi» tarafından yaptırılan iki şeker fabrikası ile üç çimento fabrikasının yapımını durdurmuş bir karar aldı.⁽¹⁴⁾ 1960 Haziranında MBK, özel bir kararıyla şeker pancarı alış fiyatını kilo başına 12 kuruştan 12,5 kuruşa çıkartmış, Türkiye Şeker Fabrikalarını her 100 kilogram şeker pancarından bir kilogram toz şeker üretmeye zorlamış ve şeker pancarlarının fabrikaya taşınmasını sağlamıştır.⁽¹⁵⁾ Ocak 1961'de hükümet, Şeker Fabrikaları Şirketinin yüksek kâr elde etmek amacıyla uyguladığı yüksek tekel fiyatlarını indirtmiştir.⁽¹⁶⁾

Bu kararlar, hiç şüphesiz, ülkedeki en büyük şirketlerin çıkarlarını doğrudan doğruya etkiliyor, büyük özel şirketlerin devlet teşekkülleriyle ortak sermaye yatırımı tasarısını suya düşürüyordu. Yeni hükümetin çalışmasını anlatan *Türkiye İktisat Gazetesi* şöyle diyordu: «Sermaye, özel şahısların çıkarı için değil, bütün ülkenin çıkarı için yatırılmalıdır...»⁽¹⁷⁾ Doğaldır ki, bu kararlar, genel olarak Türk özel sermayesini değil, sadece bunun özel bir tabakasını sınırlama amacını güdüyordu. Bu durum, burjuvazinin «kızgın» tabakasının «eşit fırsat»a sahip olması gizli isteğini dile getiren, MBK'nin 1960 Eylülünde kabul ettiği bir sonraki kara-

(13) Forum, Sayı: 155, 15 Eylül 1960, s. 5.

(14) T.C. Resmi Gazete, 5 Ekim 1960.

(15) T. C. Resmi Gazete, 15 Temmuz 1960.

(16) Türkiye İktisat Gazetesi, 5 Ocak 1961.

(17) Türkiye İktisat Gazetesi, 17 Haziran 1960.

rında açıkça belirtilmektedir. «Kanun dışı gelir elde etme yollarını açan iktisadi koşullar yaratılmamalıdır. Bir takım iktisadi faktörleri kullanmada bütün vatandaşlara eşit fırsat verilmelidir. Sömürü yoluyla elde edilen her türlü gelir ve tekelleşmeyi engellemek esastır.»⁽¹⁸⁾

MBK'nin programı, genel olarak özel sermayeye karşı olmadığını son derece açıklıkla belirtmektedir: «Hükümet özel girişime çok dikkat etmektedir ve onu desteklemek, geliştirmek için gerekli tedbirleri alacaktır.»⁽¹⁹⁾ Aynı zamanda Komite'nin 1940 yılında kabul edilmiş olan Milli Korunma Kanunu'nu feshi⁽²⁰⁾, yeni hükümetin milli burjuvazinin belirli bir tabakasının çıkarları doğrultusunda hareket etme amacında olduğunda şüphe bırakmıyordu. Bu kanun öteden beri küçük ve orta ticaret-sanayi burjuvazisini rahatsız ediyordu. Çünkü, daha önceki hükümetlere, kâr düzeyini, gelirlerin büyük ve en büyük burjuvaziye akmasını sağlayacak şekilde «ayarlaması» olanağını sağlıyordu. Örneğin, bu kanun gereğince, hükümet, küçük ve orta burjuvazinin kârını, sermaye yatırımında %10-15 arasında kısıtlayabilmişti.⁽²¹⁾ Fakat, aynı dönemde İş Bankasının «net kâr»ı %90-120 arasındaydı.⁽²²⁾

İktisadi tedbirlerin yanısıra, MBK hükümeti, büyük ticaret-sanayi sermayesinin ve kapitalistleşen toprak ağalarının temsilcilerinin politik etkisini azaltma yolunda adımlar atmıştır. 1960 Devrimi sırasında Bayar-Menderes hükümetinin bütün üyeleri, hemen hemen Meclisin bütün bakanları Demokrat Parti üyeleri, birçok banka müdürleri, devlet ve yarı devlet teşekküllerinin idarecileri, vb. tutuklanmıştır. 1960 Ekim'inde Yassıada'da, Türkiye'nin önceki liderlerini

(18) Ulus, 11 Eylül 1960.

(19) Türkiye İktisat Gazetesi, 15 ve 23 Temmuz 1960; Ulus, 12 Temmuz 1960.

(20) T.C. Resmi Gazete, 16 Eylül 1960.

(21) M. Tuğgun, Yeni Milli Korunma Kanununa Göre Tüccar, Sanayici ve Esnaf Rehberi, İstanbul, 1956, s. 105.

(22) L'Economiste d'Orient, Sayı: 804, s. 1870; Sayı: 812, s. 2025, 1959.

yargılamak üzere mahkeme kurulmuş, bu mahkeme 1961 Eylülünde sona ermiştir.⁽²³⁾

Böylece, olguların da ortaya koyduğu gibi, 27 Mayıs 1960'dan sonra iktidara gelen MBK daha çalışmalarının başlangıcında, büyük sermayeyi ve onun tekelleri öncülüğünü kısıtlamaya çalışıyordu. MBK, yukarıda belirtildiği gibi, ilk darbeyi büyük bankalara vurmak istiyordu. Komite'nin bu faaliyeti bir raslantı değildir. Ülke içindeki ve dışındaki rekabet mücadelesinde büyük rolü oynayan kesinlikle bu büyük banka sermayesiydi. Özel sermayenin güçsüzlüğü ve ülkenin genel ekonomik geriliği içinde bu büyük banka sermayesi, ayrı ayrı şirketleri, yurt ekonomisinin kilit noktalarını elinde tutan, henüz gelişmemiş endüstri ve tarım yatırımlarını etkisi altına alan, memleketin geriliğini istismar eden ve onun emperyalist tekellere bağımlılığını sağlayan büyük işletmelere dönüştürüyordu. Bu tutum bir yanda küçük ve orta burjuvazi, öte yanda büyük burjuvazi arasındaki çelişmelerin iyice keskinleşmesi sonucunu doğurdu. Açık kriz döneminde (Devrim) çelişmelerin keskinliği açıkça ortaya çıkıyordu. Çıkarları ciddi bir şekilde büyük sermaye tarafından kısıtlanan burjuvazinin bu kesiminin temsilcilerinin, yeni hükümette güçlü bir şekilde etkileri görülüyordu.

Mayıs 1960'da iktidara gelen yeni hükümet, değişik nedenlerle de olsa, şu iki meselede hemen hemen hiç birşey yapmadı: Toprak meselesini çözemedi ve ülkeyi emperyalist tekellere bağımlılıktan kurtaramadı.

Sulanan toprakta kullanılan suyun hacminin programlanması ile ilgili kararı⁽²⁴⁾ Ziraat Bankası'na borçların on yılda ödenmesinin sağlanması⁽²⁵⁾ ve toprak reformu meselesinin yeniden incelenmesi ve yerine getirilmesiyle ilgili verilen bir

(23) Ayrıntılar için bakınız: M.A. Gasratyan, Turtsiya v 1960-1963 Godakh (1960-1963 Yılları Arasında Türkiye), Moskova, 1965, s. 41.

(24) T.C. Resmi Gazete, 9 Ağustos 1960.

(25) Yeni Kanunlarımız, s. 139, 140.

yağın sözden başka, Milli Birlik Komitesi Hükümeti toprak meselesi üzerine önemli çalışmalara girişmedi. Toprak reformu çalışmalarını yürüten komisyon, Demokrat Parti hükümetinin aynı amaçla kurmuş olduğu komisyonun faaliyetlerini tekrar etmekten öteye gidemedi. 1960'da kurulan komisyonun çalışmaları, Türk gazetelerinin de söylediği gibi, «yalnızca Demokrat Parti'nin değil, Cumhuriyet Halk Partisi'nin üyelerinin görüşlerini de dikkate alan» kişiler tarafından yürütülüyordu.⁽²⁶⁾ Kurucu Meclis'e sunulan toprak reformu kanun tasarısı 1945'deki kanunun kötü bir kopyasından başka birşey değildi.⁽²⁷⁾

Türkiye'nin basın ve bilim çevrelerinde, hükümetin toprak meselesindeki pasifliği kabul ediliyordu. Gazeteci Ali Suphi, acı bir dille şöyle demektedir: «Toprak reformu meselesi partilerimizin tüzüklerinde vardır. Bu mesele seçim öncesi konuşmalarda çok önemli bir yer tutar. Hükümet programları bu reformu yürürlüğe sokacaklarına dair kesin sözler verirler. Reform her gün, aydan aya yıldan yıla

(26) Komisyon üyesi R. Hatipoğlu ile yapılan mülakat (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1960).

(27) P. P. Moiseyev, «Cemal Gürsel Hükümetinin Ekonomik Politikası», Problemy Sovremennoy Turtsii (Bugünkü Türkiye'nin Sorunları), Moskova 1963, s. 23 ve 24. P. P. Moiseyev'in MBK'nin toprak meselesindeki pasifliğinin nedenleri üzerine getirdiği yorumlar tartışmalıdır. P. P. Moiseyev şöyle diyor: «Milli burjuvazinin köklü toprak reformu istemeyip, yalnızca büyük toprak sahipleri ile kişisel meselelerde pazarlık yapması çok tipiktir ve bu kesinlikle onun zayıflığını ve kaypaklığını gösterir». İkinci olarak, «Milli burjuvazinin yapısı çok çeşitlidir. İçinde kesin çıkarları belli olan ve bu yüzden toprak reformu karşısında değişik tavırlar alan tabakalar taşır. İkinci olarak, Türkiye'nin bugünkü burjuva gerçeğinde «köklü toprak reformu» yalnızca büyük toprak sahipleri ile çelişmez, aynı zamanda içine toprak burjuvazisinin bazı katmanlarını alan «milli burjuvazinin bazı kesimi ile de çelişir. Üçüncü olarak, Türkiye'de tarım «Prusya» tipi yolunda hızla ilerlemekte, Türkiye'nin kırsal yörelerindeki tarımsal düzenlemeler burjuva nitelik kazanmaktadır. «Köklü toprak reformu», Türkiye'nin kırsal yörelerinde, kapitalizmin gelişme yolunun «Prusya» tipinden, «Amerikan» tipine dönüştürülmesi demektir ki, bu da çeşitli nedenler dolayısıyla bugünkü şartlarda milli burjuvazinin bazı çevrelerinin işine gelmemektedir. Bu nedenle burjuvazi bu konuyla ilgili «zayıflık ve kaypaklık» göstermemekte, sınıf çıkarlarını korumaktadır.

beklenmektedir. Türkiye'de 'toprak reformu', değişen hükümetlere diğerinden kalan değerli bir miras haline gelmiştir. Diyebiliriz ki, 'toprak reformu', 'birşeyler yapmak', 'bir çözüme ulaştırmak', 'milletin yararına kararlar almak' gibi verilen sözlerin yerine hiçbir zaman getirilmemesinin en güzel örneğidir.»⁽²⁸⁾ Yazar, toprak reformunu gerçekleştirmek üzerine verilen sözlerden tarihsel örnekler aktarırken, devrim sonrası için şöyle demektedir: «Her bir hükümet değişikliği, toprak reformunu gerçekleştirme sözünü de beraberinde getirmiştir. Fakat hâlâ mevcut durumu değiştirecek yeni birşey bulunamadığına işaret etmek isteriz.»⁽²⁹⁾

MBK Hükümetinin, toprak meselesinde bir şey yapamamasının sebebi nedir? Bize göre bu durum, savaş yıllarından bu yana Türkiye'nin kırsal bölgelerinde olagelen önemli sosyo-ekonomik değişmeler, köy toplumunun üst sömürücü tabakasının karakteri ve kendine özgü nitelikleri, kırsal bölgelerde büyük toprak sahiplerinin tarımsal reformlara karşı koymaları ile açıklanabilir.

Son on yıl içinde Türkiye tarımında «Prusya» tipi kapitalist gelişme çizgisi hızlanmıştır. Doğrudan doğruya üretici olanların sömürüsüne dayanan bu yolu, geniş köylü yığınlarının görülmemiş sefaleti izlemekte ve bu, geniş köylü yığınlarıyla tarımda «Prusya» tipi kapitalizmin başlıca dayanağı olan büyük toprak sahipleri arasındaki çelişmeyi iyice artırmaktadır. Bu arada, köylü yığınları arasında yükselen köy burjuvazisi «yukarıdan» ezici baskılara maruz kalmaktadır. Bu baskılar, kapitalistleşmekte olan büyük toprak sahiplerinden, yavaş yavaş oluşan tekelci sermayeden ve büyük toprak sahibi sınıfla işbirliği yapan ticaret-sanayi burjuvazinin üst tabakalarından gelmektedir.

Türk ve yabancı ekonomi uzmanları, Türkiye tarımında,

(28) Ali Suphi, «Tarımsal Reform», İktisadi Yürüyüş, Sayı: 420, 30 Nisan 1963, s. 7

(29) a.g.y.

teknolojik temelin yenileşme sürecini, emeğin üretkenliğinin hızla artmakta olduğu büyük çiftliklerde sermayenin organik yapısındaki yükselişi ortaya koyan birçok olgular göstermektedirler. Fakat, gelişen kapitalist girişimcilik, tümüyle ancak manüfaktür aşamasına yaklaşmaktadır. Ancak köylülüğün üst tabakasını oluşturan toprak sahipleri ve köy zenginlerinin çok önemsiz sayıda bir parçası, kapitalizmin daha yüksek biçimlerine geçiş dönemindeyler. Tarımda hâlâ feodal kalıntılar görülmektedir ki, bu kalıntılar, kırsal yörelerin geri kalmışlığının ve mahalli pazarların darlığının başlıca nedenidir. Makinalı üretim sürecindeki gelişmeler, gelişmekte olan kapitalist ilişkilerle feodal kalıntılar arasındaki çatışmayı keskinleştirmektedir.

Devletin ve özel sermayenin tarım alanına girmesi, tarımda kapitalistleşme sürecinin gelişmesinde büyük bir etkidir; bu sermayenin bir kısmı tekelleşmektedir. Şüphesiz ki, bu süreç, kırsal bölgelerde çağdaş kapitalist işletme biçimlerinin gelişme koşullarının doğmasını bir yere kadar sağlamaktadır. Fakat bu olgunun asıl özelliği, devlet sermayesiyle büyük özel sermayenin tarıma yerleşme ve tarımı «yukarıdan» etki alanına alma çabalarıdır. Bir yandan, büyük sermaye, buralarda oluşan üretim ilişkilerini hiç etkilemeden, tarımsal üretimi «yukarıdan» denetlemekte, öte yandan, bu süreç kırsal alanlarda kapitalist işletme şeklinin gelişmesiyle birleşmektedir.

Olgular da ortaya koymaktadır ki, Türkiye'de büyük sermaye, feodal kalıntılarla bağdaşmakta, onları geliştirmekte olan kapitalizme uydurmaya çalışmakta ve yüksek kârlar elde etmek için onları kullanmaktadır. Bu da açıkça gösteriyor ki, Türkiye tarımında sıkı bir çelişmeler düğümü süregitmektedir.

Kırsal bölgelerde bugünkü durum, çok sayıda çizelgelerle de ortaya konulabilir. Özellikle, bu durum, 1952 yılında yapılan bir tarım incelemesiyle, 1963 Sayımının karşılaştı-

rlmasında, toprak kullanımı ve mülkiyetinin incelenmesiyle açıklık kazanmaktadır. (Tablo I)

TABLO I

Ekilebilir Toprakların Çiftlik Kategorilerine Göre Dağılımı
(1952 ve 1963'teki verilere göre)*

Toprağın Büyüklüğü (hektar olarak)	Toplam	Çiftlik	Ekilebilir	Toprak
	Sayısı	İçindeki	İçindeki	yüzdesi
	1952	1963	1952	1963
0.1 — 2.0	30.6	39.28	4.3	10.68
2.1 — 5.0	31.5	27.12	14.3	16.62
5.1 — 10.0	21.9	17.48	20.7	20.91
10.1 — 50.0	14.5	12.18	35.9	35.83
50'den büyük	1.5	0.52	24.8	10.03
Devlet Çiftlikleri	—	0.01	—	2.35
Kiralanan Topraklar(**)	—	3.41	—	3.58

Tablo I'i incelediğimizde, Türk iktisatçıları ve istatistikçileri tarafından kullanılan «çiftlik» kavramının, aslında büyük toprak sahipliği gerçeğini saklamak amacıyla olduğunu aklımızdan çıkarmamız gerekir. Ayrıca, büyük toprak sahipleri elinde olan çiftliklerin belli bir kısmında parçalanmış toprak kullanımının olduğu, fiilen çalışan köylünün sömürülmesine dayanan, kapitalist çiftlik olmaya yönelik, geçiş dönemi üretim biçimlerinin varlığı gözden kaçmamalıdır.

İstatistik verilere göre, 1952'de 403.000 olan topraksız aile sayısı 1963'te 309.000'e düşmüştür, yani tarımla uğraşan tüm aile oranı % 14'den % 10'a düşüş göstermektedir.

Tablo I'de verilen bilgiyi incelemek son derece zordur, çünkü sayımlardan yeterli bilgi alınamamıştır,⁽³⁰⁾ ve aynı

(*) Bu tablo aşağıdaki kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır: C. Talas, İctimai İktisat, Ankara 1955, s. 143; H. Cillov, Türkiye Ekonomisi, İstanbul 1965, s. 172; 1952'de verilen bilgiler için: P.P. Moiseyev, «Türkiye'de Toprak İlişkileri», Sovetskoye Vostokovedeniye, No. 1, 1956'ya bakınız.

(**) Bu, kendi bağımsız çiftliklerini işlemeyen, bütün topraklarını kiraya veren köylüleri içermektedir.

(30) Tarım sayımı sonuçları basılmıştır (1963 Genel Sayımı Sonuçları, Ankara, 1965). Fakat biz araştırmamızda bunları kullanamadık.

zamanda Türkiye istatistikleri yetersizdir.⁽³¹⁾ Herşeye rağmen yine de bazı sonuçlara varmak mümkündür.

Ekilebilir toprakların çiftlik kategorilerine göre dağılımı, 1963'den bu yana fazla değişmemiştir. Yoksul ailelerin (topraksız ve 0,1-5 hektar toprağa sahip ailelerin) % 68'inden fazlası, toprağın % 27,3'ünü işlerken, büyük toprak sahibi ve zengin köylülerin % 12,4'ü, ekilebilir toprağın % 45,86'sını ellerinde bulundurmaktadırlar. Toprak, köy sömürücülerinin elinde toplanmaya devam etmektedir. Bu, aynı zamanda toprak mülkiyetiyle ilgili verilerle de kanıtlanmaktadır. 1950 yılındaki bilgilere göre, tüm köylü ailelerin % 73'ü toprak sahibi, % 21,5'i yarı-sahip, % 6'sı kiracı, % 2,9'u yarı-cıdır.⁽³²⁾ Bu mülkiyet ilişkileri 1963'ten beri pek az bir değişme göstermiştir.⁽³³⁾

Topraksız köylü sayısının % 25 oranında bir düşme göstermesinin nedeni, durumları iyice bozulan, yıkıma uğrayan topraksız köylünün şehre göç etmesi ve toprak reformu sırasında (1945-56 arası - çev.) bir kısım toprakların topraksız köylü arasında dağıtılmasıdır. Böylece 1945'den 1956 sonuna kadar 272.279 köylü ailesine, Toprak Reformu Kanunu gereğince 1.382.000 hektar (aile başına ortalama 5 hektar) toprak dağıtıldı. 1957'den bu yana toprak dağılımı şöyledir:⁽³⁴⁾

(31) Tarım sayımı yöntemlerinin analizleri şu çalışmalarda yer almıştır: P.P. Moiseyev, «Türkiye'de Toprak İlişkileri», Sovetskoye Vostokovedeniye, No 1, 1956; A. M. Valuyskiy, B. M. Dantsig, P.P. Moiseyev Türkiye, Agrarnyye Otnosheniya v Stranakh Vostoka (Doğu Ülkelerinde Ziraat İlişkileri) dizisinden, Moskova, 1958; A. D. Novichev, Krest'yanstvo Turtsii v Noveysheye Vremya (Son Zamanlarda Türk Köylüsü), Moskova, 1959; P. P. Moiseyev Agrarnyye Otnosheniya v Sovremennoy Turtsii (Bugünkü Türkiye'de Ziraat İlişkileri), Moskova, 1960.

(32) K. Köylü, Ziraat İktisadi, Ziraat İşletmeciliği, Cilt I, Ankara, 1957, s. 123.

(33) H. Cillov, Türkiye Ekonomisi, s. 170.

(34) a.g.e., s. 175. Köylüler ayrıca mera olarak kullanmaya elverişli olmayan bir kaç milyon hektar toprağı kullanma hakkı elde ettiler. Bakınız: Y.N. Rozaliyev, «Türkiye'de Tarım Proletaryası», Rabochiy Klass i Rabocheye Dvizheniye v Stranakh Azii i Afriki (Asya ve Afrika Ülkelerinde İşçi Sınıfı ve İşçi Hareketleri) dizisinden, Moskova, 1965.

Yıl	Aile Sayısı	Dağıtılan Toprak Alanı (1000 hektar olarak)
1957	29.761	152,9
1958	35.484	148,3
1959	27.756	125,9
1960	30.491	125,2
1961	396	5,9
1962	307	1,3
Toplam	124,195	560,0

Sadece 1945 ile 1962 arasında, Türk Hükümeti 396.500 köylü ailesine 1,942.400 hektarlık toprak dağıttı. Başka bir deyişle, hemen hemen 400.000 köylü ailesi (tarımla uğraşan ailelerin % 13 kadarı) ekime elverişli ve ekilmekte olan toprağın % 8'ini elde etti, (Bu topraklar, çoğunlukla, ya devletin elinde yada bakımsız boş duran sahipsiz topraklardı.)

Bu «tepeden inme» toprak reformu büyük toprak sahiplerinin ellerindeki toprak miktarında hiç de önemli bir değişiklik getirmemiş ve bugünkü Türkiye'nin toprak meselesini çözmemiştir. Yine de bir yere kadar, bu reform, hem eline bir miktar toprak geçen topraksız köylüyü, hem de büyük toprak sahibi ve köylü zenginlerinin en üst tabakasını etkilemiştir.

Toprak reformu yoksul aileleri de etkilemiştir. 1952'de 0,5 - 5,0 hektar toprağa sahip aileler, toplam çiftlik sayısının % 62'sini meydana getirirken, bu oran 1963'de % 66,4'e çıkmıştır. Bu da gösteriyor ki, bütün köy nüfusundaki yoksul yüzdesinin artışı 0,1 - 2,0 hektarlık ufak toprak parçalarına sahip olan en yoksul ve çaresiz köylülere aittir. Bir başka deyişle, Türk köylüsünün en alt tabakası yoğun bir şekilde işletmelerin parçalanması, ufak işletme sahibi sayısının artması ve elindeki toprağı yitirmesi sonucu işçiye dönüşme süreci içine girmiştir.

Tarım sayımından elde edilen bilgilerin de ortaya koydu-

ğu gibi, Türkiye köy nüfusunun %40'ı, geçimlerini, verimi ve geliri köylüyü ve ailesini geçindirmeye çok yetersiz olan topraktan sağlarlar. Sayısız işsizler ordusunun başlıca kaynağı işte bu köylülerdir.⁽³⁵⁾

(5,0 - 10,0 hektar toprağa sahip) orta köylülerin tabakalaşması daha hızlı olmuştur. Önemli bir miktarı, yoksullar tabakasına katılırken, bir kısmı da çiftlikteki durumlarını sağlamlaştırarak zengin köylüler haline gelmişlerdir. Bu ikinci durum, şu gerçek ile de gösterilebilir ki, bütün köy nüfusunda orta köylü çiftliklerinin payı azaldığı halde, işledikleri toprak miktarında azalma olmamış, tam tersine 4 milyondan 5 milyon hektara yükselmiştir. Varlıklı köylülerin geniş bir şekilde ücretli işçi kullandığı da eldeki bilgilerle gösterilebilir.

Türk köylüsünün sömürücü tabakaları da değişikliklere uğramıştır. Küçük toprak sahibi ve zengin köylü işletmelerinin (10-50 hektar) bütün toprak işletmeleri sayısındaki payı bir miktar azalmıştır. Fakat 1950-63 arası küçük toprak sahipleri ve zengin köylülerin toprağı 6.984.000'den 8.600,000 hektara yükselmiştir. Fakat esas nokta, yalnızca, bu tür işletmelerin sahip olduğu toplam alanın genişlemesi değildir. Bugünkü Türkiye köyünde burjuvazinin ve büyük toprak sahibi sınıfın gücü ve nüfuzu yalnızca işletme alanının fazlaşmasıyla değil, aynı zamanda üretimdeki yoğunlaşma ve modernleşme ile birlikte artmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki tarımda kapitalizmin bugünkü gelişmesini kolaylaştırıcı en önemli faktörlerden biri olacaktır.

1952-63 arasında büyük toprak sahiplerinin işletme payları yarı yarıya düşmüştür. Büyük toprak sahiplerinin elindeki toplam toprak miktarı azalmıştır (tahminimize göre bu miktar 4,8 milyon hektardan 2,4 milyon hektara düşmüştür.) Büyük toprak sahiplerinin (500 hektardan çok) toplam iş-

(35) a.g.e.

letme sayıları 1958'de 418 iken, 1963'de 329'a düşmüştür. 1961'deki bir sayıma göre, orta toprak sahibi köylülerin sahip oldukları işletmeler (100 - 150 hektar arasında) çoğunlukla geleneksel Türk tarımsal kapitalizminin geliştiği, üretimin hızla yoğunlaşma gösterdiği alanlarda, Adana ovasında toplanmıştır.

Diğer yandan, en geniş mülkler yurdun doğusundadır. Urfa (500 hektarın üzerinde 62 mülk), Diyarbakır (73 mülk).⁽³⁶⁾ Diğer bir deyişle, Türkiye'nin doğu vilayetlerinde kapitalizmin gelişmesi açısından hâlâ bir gecikme vardır.

Ayrıca, şunu da unutmamalıyız ki, Türkiye'de büyük toprak mülkiyetinde görülen değişiklikler, büyük toprak sahiplerinin topraklarının büyüklüğünü saklama çabalarının ışığında değerlendirilmelidir. Büyük toprak sahipleri, resmi mülkiyet haklarını akraba ve yakınlarına devretmekte, ama kendileri toprağın gerçek sahibi olmaya devam etmektedirler. Aynı zamanda, Türkiye'nin belli yöreleri, son yıllarda yoğun bir kapitalistleşme sürecine girmiştir.

Ankara Üniversitesi'nin eski öğretim üyelerinden Behice Boran, 12 Eylül 1962'de haftalık *Yön* Dergisi'nde şöyle yazmaktadır: «Çok sözü edilen ve birçok huzursuzlukların nedeni olan büyük toprak sahiplerini ele alalım. Tarımda feodal kalıntıların hâlâ devam etmesine rağmen şurası açıktır ki, bugünkü büyük toprak sahiplerinin niteliği, feodal ağadan çok farklıdır ve söz konusu büyük toprak sahipleri önemli bir ölçüde burjuvalaşmıştır. Güneydeki büyük toprak sahipleri, dış pazarlar için üretim yaparlar, tarımda makina kullanırlar, Cadillac sahibidirler ve büyük burjuvazinin temsilcileridirler.»

Bugün Türkiye'nin belli yörelerinde, tarımda kapitalist gelişme çizgisi ortaya çıkmaktadır. Bu gelişme, «tarımın teknik özelliklerinin, işletmenin genişlemesine, üretimin ve ka-

(36) H. Cillov, Türkiye Ekonomisi, s. 170.

pitalizmin gelişmesine ve işletmede ortalama ekilebilecek alanın azalmasına yol açtığı bir yoğunlaşma sürecini» içermektedir.⁽³⁷⁾ V. I. Lenin'in de belirttiği gibi, geniş - çaplı üretim, gübre, makina ve benzeri araçlarla dar bir alanda gerçekleştirilebilir. Bu durum, «entansif tarımın, ekstansif tarımın yerini aldığı» her toplum için gerçektir. «Bu, bütün kapitalist ülkelere uygulanabilir.» Tarımın bu kendine özgü temel ve gerçek özelliğini unutmak, yalnızca toprağın büyüklüğüne göre mantık yürüten ve küçük - çaplı tarıma hayran olanların birçok yanlışlara düşmelerine yolaçar.⁽³⁸⁾

Türkiye'de tarımda yoğunlaşma işaretleri birçok yazarlar tarafından ele alınmıştır.⁽³⁹⁾

Türk iktisatçısı H. Cillov şöyle demektedir: «1950'den bu yana tarımsal üretimdeki ekstansif artış, tarımsal üretimin entansif olmasına yolaçmaktadır...» ve görüşünü kanıtlamak için bütün tarımsal ürünler için ekilebilir toprakta hektar başına düşen üretimdeki önemli artışlar hakkında bilgiler vermektedir.

Türkiye'de tarımda makinalaşma hızlı bir artış göstermektedir. 1952'de traktör sayısı 31.400 iken, bu sayı 1963'de 50.800'e çıkmıştır. Aynı yıllar arasında, demir saban sayısı 853.800'den 1.237.000'e yükselmiştir. H. Cillov, «yine de tarım makinaları yalnızca büyük işletmelerde kullanılabilir. demektir.»⁽⁴⁰⁾

Traktörle sürülen sahalarda da oldukça genişlemiştir.⁽⁴¹⁾

(37) V. I. Lenin, «Tarımda Kapitalist Gelişmenin Kanunları Üzerine Yeni Bilgiler», Polnoye Sobraniye Sochineniy (Bütün Eserler), Cilt 27, s. 156.

(38) a.g.e., s. 162.

(39) Örneğin, bakınız: K. Köylü, Ziraat İktisadı, Ziraat İşletmeciliği, s. 133-135 ve 278; O. M. West, Agricultural Development in Turkey (Effect on Products Competitive With US Farm Exports) Washington, 1958, pages 14-16; K. Karpát, «Memleketimizde Şehirlere Nüfus Akımı», Forum, Sayı: 142, 1960, s. 7-8.

(40) H. Cillov, Türkiye Ekonomisi, s. 197.

(41) a.g.e.

Traktörle sürülen toprak alanı (1000 hektar olarak)	1950	1955	1960	1961	1962	1963
Ekime elverişli toplam topraklar içindeki yüzdesi	1.244	3.021	3.160	3.188	3.286	3.702
	8,6	14,4	13,7	13,8	14,1	15,5

Tarımda yoğunlaşma, aynı zamanda, belli ürünlerin ayrı ayrı yörelerdeki üretiminde uzmanlaşmada, hemen hemen tüm geleneksel tarım ürünlerinin ihracatının ve endüstri ürünlerinin artmasında, kırsal kesimde yakıt tüketiminin artışında vb. yansımaktadır.

Olgular, Türkiye'nin kırsal kesiminde önemli sosyo - ekonomik gelişmelerin olageldiğini ortaya koymaktadır. Ülkenin tarım kesiminde büyük toprak mülkiyeti, feodal kalıntıları, genel bir geri kalmışlık, kitlelerin topraksızlığı ve geniş köylü yığınlarının aşırı yoksulluğu vb. devam etmektedir. Fakat, aynı zamanda, belli bazı yörelerdeki tarımda kapitalist gelişmenin kanunları gittikçe daha belirgin olmaktadır.

Görülüyor ki, kapitalist yoğunlaşma, büyük toprak sahiplerinin ve köylülerin işletmelerinde nisbeten küçük topraklar üzerindeki üretimde verimliliğin ve etkinliğin artmasıyla, bu tip işletmelerin kapladığı toprak alanlarının daralmasıyla, küçük köylü işletmelerinin parçalanması ve sayılarının çoğalmamasıyla, varlıklı köylü tabakalarının ortaya çıkmasıyla, büyük çiftliklerin çoğalmamasıyla, toprağa bağlı işçi sayısının artmasıyla meydana gelmektedir.

Toprak reformunun, Türkiye tarımındaki kapitalist gelişmenin hızlanmasında büyük etkisi olmuştur. Fakat reformu daha da ileriye götürmek yalnızca büyük toprak sahiplerinin değil, küçük toprak sahibi ve zengin köylülerin önemli bir kesiminin çıkarlarıyla çelişme yaratmaya başlamıştır.

En yoksul köylülere toprak dağıtacak olan reform, zengin köylülerin birçok çıkarımı ve üstünlüğünü ellerinden alacaktı. Bu reform emek pazarındaki aşırı ucuz işgücünün azalmasına yardım edecek ve bilinen koşullar altında burjuvazinin toprak mülkiyetini vb. tehdit edecekti. Bu durum, bu toplumsal tabaka temsilcilerinin köklü reformlara gidemeyeceklerini açıklamaktadır.

Yeni hükümet, aynı şekilde, Türkiye'deki yabancı sermaye egemenliğine son verecek önemli adımlar da atamamıştır. Devrim'den hemen sonra, ABD ve diğer Batı ülkelerinin emperyalist çevreleri Türk Hükümetine ekonomik baskı yapmaya başlamışlardı. Türkiye'ye yardım sağlanmasının sürdürülmesi tekrar mesele olmuştu. Bir yandan MBK üyelerinin «demokratikleşme», «K. Atatürk'ün ilkelerine dönüş» ve iktisadi devlet teşekküllerinin çalışmalarını düzeltme isteği ile ilgili sözleri vb., emperyalist çevreleri tedirgin ederken, diğer yandan yeni Türk hükümeti dış politikasında değişiklik olmadığını ve yabancı borçlara, çeşitli «yardım» ve sermaye yatırımlarına karşı yükümlülüklerini yerine getireceğini göstermeye gayret etmiştir. Temmuz 1960'da MBK, bazı yabancı firmalara kâr transferi imkanını veren Yabancı Sermaye Yatırımını Teşvik ve İnceleme Komisyonunun yeniden çalışmaya başlamasına karar vermiştir.⁽⁴²⁾ 13 sayılı kanunla MBK Maliye Bakanlığına, Türkiye'de yabancı sermayenin faaliyet göstermesine izin verilmesi için emir vermiştir.⁽⁴³⁾ Yeni hükümetin, Batı askeri bloklarına bağlılığı ve emperyalist ülkelere yükümlülüğü arttıkça, emperyalistlerin Türkiye'ye «yardım»ı da artıyordu. 17 Temmuz 1960 tarihli gazeteler ABD'nin, Maliye bakanlığına «savunmayı sürdürme» amacıyla, tarım ürünleri satışıyla yaratılan karşılık para (counterpart) fonlarından 52 milyon verilmesine karar verildiğini açıklıyorlardı. Ertesi gün, maliye bakanı Ekrem Alican,

(42) Türkiye İktisat Gazetesi, 1 Temmuz 1960.

(43) T. C. Resmi Gazete, 11 Temmuz 1960.

Ulus Gazetesi temsilcisine Türk Hükümeti'nin «yurda yabancı sermaye akımının, ekonomiyi en önemli itici faktör olarak kabul ettiğini» söylüyordu.

Temmuz 1960'da Türkiye Dışişleri Bakanı ile ABD Büyükelçisi Amerikan karşılık para fonlarından Türkiye'ye bağış olarak bir milyar lira verilmesi için bir anlaşma imzalandılar. Türkiye, bu paranın yarısını savunmada, % 20'sini bütçedeki açığı kapatmada, ve % 30'unu da borçlarını ödemede kullanmak zorundaydı. Yeni hükümete yapılan bu büyük mali yardım açıkça Türkiye'nin saldırgan bloklara bağımlılığını korumak için düzenlenmişti.

1960 Ağustosunda ABD hükümeti, ithal edilen endüstri maddelerinin değerinin ödenmesinde kullanmak üzere, Türkiye'ye yine «bağış» olarak 34 milyon dolar (300 milyon liradan fazla) para verdi.⁽⁴⁴⁾

Böylece Amerikan hükümeti, resmi kanallar yoluyla muazzam miktarda para vererek yeni Türk hükümetini mali açıdan etki altında bırakacak oldukça güçlü yeni yöntemlere başvuruyordu. Fakat yabancı özel sermaye, Türk liderlerinin, bu sermayenin yurda akmasını istediklerini tekrar tekrar söylemelerine rağmen, yerli büyük burjuvaziyle birlikte, yeni rejime karşı çekingen, bekleyici tutumunda devam etti. Bu durum, 1960 sonuna kadar sürdü.

15 Eylül 1960'da Türk Hükümeti ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası arasında, özel yabancı firmaların da katıldığı Ereğli Demir Çelik fabrikalarının kurulmasını finanse etmek üzere bir anlaşmaya varıldı. Aynı tür bir anlaşma da, Türkiye temsilcileriyle Avrupa Ekonomik İşbirliği (OECE) ve Milletlerarası Para Fonu (IMF) arasında imzalandı. Eylül sonunda, Türk Hükümeti'nin temsilcisi Ekrem Alican, müzakerelerde bulunmak için ABD'ye gitti. Fakat bu

(44) Maliye Bakanı Kemal Kurdaş, 17 Ocak 1961'de yaptığı basın toplantısında, 27 Mayıs 1960'tan o güne kadar ABD'nin Türkiye'ye ekonomik yardım olarak 279 milyon dolar verdiğini açıklamıştır.

müzakereler sonuçsuz kaldı. Türkiye ancak 1961-62 yıllarında yapılacak «yardım» için söz alabilirdi. Yani, Batı ülkeleri ve özel tekeller Türkiye'de olayların gelişmesini incelemek için zaman istiyorlardı.

Birkaç ay sonra, yeni maliye bakanı Kemal Kurdaş, Washington'a daha güçlü bir destek elde edebilmek için gönderildi. Kemal Kurdaş, Ereğli Demir Çelik fabrikalarının kurulması için 129 milyon dolar borç verilmesine ilişkin bir anlaşma yapmayı başardı.⁽⁴⁵⁾

Kemal Kurdaş'ın gezisinden sonra, Türkiye'yi mali yardımla desteklemek üzere bütün yollara başvuruldu: hem devlet, hem de özel sektör yoluyla. Türkiye'ye yalnızca ABD Hükümeti'nden değil, Batı Almanya'dan da krediler, borçlar, «bağışlar» akmaya başladı.

Böylece Ocak 1961'de bir kısım özel yatırımcıları destekleme amacıyla Batı Almanya'nın 100 milyon mark kredi verdiği açıklandı.⁽⁴⁶⁾ Daha sonra Amerikan International Development Fund İstanbul'da özel bir ilaç fabrikasının kurulması için 2.8 milyon dolar kredi verdi.⁽⁴⁷⁾ Aynı fondan, İzmir'de kurulacak özel bir kimya fabrikası için kredi alındı.⁽⁴⁸⁾

202 Sayılı kanunla, Türk Hükümeti, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın dış borçlarının 300 milyon liraya çıkmasına izin verdi. Böylece, hükümet, yeni dış kredinin yarısı devlete ait olan bu şirkete zamanında verilmesini garantiledi.⁽⁴⁹⁾

Aynı zamanda, Türkiye, MBK'nin başa geçer geçmez uyguladığı dış ticaret işlemlerindeki kısıtlamalarından bir kısmını kaldırdı. Türk basını, milli özel sermayenin yabancı şir-

(45) Ulus, 10 Ocak 1961, s. 1.

(46) Ulus, 3 Ocak 1961; Türkiye İktisat Gazetesi, 5 Ocak 1961.

(47) Ulus, 10 Ocak 1961.

(48) Ulus, 12 Ocak 1961.

(49) T. C. Resmi Gazete, 9 Ocak 1961.

ketlerle daha başarılı anlaşma yapılabileceği koşulları elde ettiğini yazıyordu.⁽⁵⁰⁾

Türkiye'ye «yardım» hükümet kanallarıyla da artırılmaktaydı. 1961 Ocak ayında Türkiye, Amerikan Hükümeti'yle, 320.000 ton buğdayın ithali ve bu satıştan sağlanacak paranın karşılık para fonuna yatırılması ile ilgili bir anlaşma imzaladı. ABD buğdayın değerinin % 20'sini «bağış» şeklinde verdi ve fonun geri kalan kısmı da «askeri bir program» ve özel yatırımları desteklemek için kullanılmak üzere ayrıldı.⁽⁵¹⁾

Daha sonra, Türk hükümeti «U.S. Export - İmport Bank» adlı bir bankadan Türkiye'de ormancılığı kaldırmak üzere (% 5,75 yıllık faizle) 4 milyon dolarlık kredi aldı. Bu kredi şu koşulla veriliyordu: Orman İşleri Genel Müdürlüğü, gerekli makina ve gereçleri ABD'den satınalacak ve «kredinin kullanma şekli» Amerika'nın vesayeti altında olacaktı. Aynı günlerde, Export - İmport Bank, aynı şartlarla Türkiye Kömür İşletmeleri'ne 6,5 milyon dolarlık⁽⁵²⁾, devlet maden işletmelerine ise 15 milyon dolarlık kredi veriyordu.⁽⁵³⁾

Görüldüğü gibi, ABD'nin ve Batı Almanya'nın Devrim'den hemen sonraki mali baskıları, hükümete «yardım» şeklindeydi ve bunu emperyalist tekellerin faaliyetleri izledi. Bu olgu Türk iktisatçıları tarafından da kabul edilmektedir. Uzun bir süredir, özel yabancı sermaye kendine en elverişli koşulların yaratılmasını bekliyordu. Türkiye'ye yabancı özel sermaye'nin akışı üzerinde incelemeler yapan Türk iktisatçısı Fikret Çeyrekbaşı, yabancı sermayenin 1960'dan sonraki bir yıl için «elverişsiz şartlar yüzünden» ülkeye giremediğini yazıyordu. 1961'den sonra yabancı özel yatırımlar artmaya başladı: 1961'de 32 milyon, 1962'de 56 milyon, 1963'de 90 milyon liralık yatırım yapıldı. 3 yıl içinde 468 milyon liralık ya-

(50) Ulus, 12 Ocak 1961.

(51) a.g.g.

(52) T.C. Resmi Gazete, 5 Nisan 1961.

(53) T.C. Resmi Gazete, 5 Nisan 1961.

tırım teklif eden yabancı sermaye yalnızca 178 milyonluk yatırım yapmıştı.⁽⁵⁴⁾

Amerikan Hükümetinin Türk Hükümeti'ne bu mali «yardım», şüphesiz ki, birtakım istekleri de beraberinde getiriyordu; özel şirketler üzerindeki denetimin kaldırılması, devlet teşekküllerindeki bazı tedbirlerin ve devlet teşekkülleriyle yabancı özel firmaların ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi gibi. Buna ilişkin olarak, *Cumhuriyet Gazetesi*, 1960 Ağustosunda, Türk ekonomisinde uzman olan - Erhard, Baade, ve adı faşist canıye çıkan von Papen gibi - kişilerin yorumlarından alıntılar yayınlamıştı. Profesör Baade, Türk ekonomisinin kısmen objektif bir değerlendirmesini yaparak, Türkiye'nin «partiler üstü bir liderlik yaratması»nın çok gerekli olduğunu söyleyip «özel çıkarlar yolunda çalışmak isteyen gruplaşmaların haklarını ve bütün kuvvetleri tekeline almak isteyenlerin ideolojisi»ni reddederken, diğer iktisat uzmanları yeni hükümetin yalnızca tarım kesimine dayanması ve devlet yatırımlarının özel sermaye lehine kısılanması yolunda tavsiyelerde bulunuyorlardı.⁽⁵⁵⁾ Diğer yabancı danışmanlar da buna benzer tavsiyeler ileri sürüyorlardı.⁽⁵⁶⁾ Türk Hükümeti'ne daha açık teklifler ise OEEC'den geliyordu. 1962'de yayınlanan yıllık ekonomik raporda, ülkenin hızlı ekonomik kalkınmasının yalnızca tarım kesimlerinde yoğun sermaye yatırımıyla ve devlet iktisadi teşekküllerinin özel işletmelere dönüştürülmesiyle gerçekleşebileceği yazılıyordu.⁽⁵⁷⁾

Emperyalist çevreler, Türk Hükümeti'ne birtakım tavsiyelerde bulunmakla kalmayıp, yabancı sermayeye imtiyazlar tanıyan kanunlara yenilerinin de eklenmesini, yabancı sermayeye verilen hakların genişletilmesini istiyorlar, «güvenlik» garantisi, kârların «serbestçe» memleket dışına çık-

(54) F. Çeyrekbaşı, «1961-1964 Yılları Arasında Memleketimizde Yabancı Sermaye Hareketleri», *Türkiye İktisat Gazetesi*, 17 Aralık 1964.

(55) *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1960.

(56) *Türkiye İktisat Gazetesi*, 5 Ocak 1961.

(57) T.C. Resmi Gazete, 27 Temmuz 1963.

rılması, onlara «vergi yüklenmemesi», aynı zamanda Türkiye'de elde edilen sermayenin yeniden yatırımı için daha elverişli haklar verilmesi istekleriyle doğrudan doğruya baskı yapıyorlardı. Bunun en güzel kanıtı, 20 Haziran 1962'de uzun tartışmalar sonunda Batı Almanya ile Türkiye arasında imzalanan «Sermaye Yatırımlarını Karşılıklı Teşvik ve Koruma» anlaşmasıdır. Anlaşma, Batı Alman özel sermayesine özel ayrıcalıklar tanıyordu. Anlaşmanın önsözünde, esas amacın, «bir taraf firma ve vatandaşlarının diğer taraf topraklarında sermaye yatırımı yapabilmek için en elverişli koşulların» yaratılması olduğu belirtiliyor ve anlaşmanın «özel sermaye yatırımlarının teşvik ve korunmasını ve özel girişkenliğin yaşatılmasını» gerçekleştireceği bekleniyordu. Batı Almanya - Türkiye Anlaşması, Batı Almanya özel sermayesinin istediği tüm şartları hazırlayacak maddeleri taşımaktadır. Türk liderleri bu anlaşmanın Batı Alman sermayesinin yurda akmasını canlandıracağını umuyorlardı. Türk iş çevreleri arasında anlaşmanın sağladığı «sonsuz haklar»dan sadece, Hamburg'da ve Frankfurt'ta şube ve ticari iştirakleri olan İş Bankası yararlanabilirdi. Diğer Türk şirketleri ise, ihtiyaç duydukları zaman, Batı Almanya'daki İş Bankası şubelerini kullanabiliyorlardı.

Türkiye'ye yapılan yabancı yardımın ağır sömürücü şartlarla sağlanması ve bu durumun hükümetin devlet sermayesine karşı tavrını doğrudan doğruya etkilemesi, Türk basınında yansıyor. Örneğin, *Milliyet Gazetesi*, «devlet işletmelerinin faaliyet alanlarındaki reformlar ve bu işletmelerin denetimi, Türk ekonomisini geliştirmek için yabancı hükümetlerden yardım almanın koşuludur,» diye yazmaktaydı.⁽⁵⁸⁾

MBK neden yabancı sermayenin faaliyetini sınırlandıran tedbirler almamıştı? Bunun başlıca nedeni, MBK'nin, Ame-

(58) *Milliyet*, 12 Temmuz 1963.

rikan «yardım»larıyla ayakta duran, Amerikan silahlarıyla donatılmış ve geleneksel olarak intikamcı Batı Alman ordusunun etkisinde bulunan subaylardan oluşmasıdır. Daha ilk günden, saldırgan bloklara bağlı olduğunu ve müttefiklere karşı yükümlülükleri bulunduğunu belirten MBK, şüphesiz ki yabancı sermayeye karşı çıkamazdı. Halkın inanılmaz yoksulluğunun nedenlerine inemediği ve bu yoksulluğu ortadan kaldırmak için gerçekçi bir program çizemediği için yetersiz kalmaya mecburdu.

MBK'nin aldığı bir sıra tedbirler gösteriyor ki, yeni hükümet büyük sermayenin faaliyetini ve doğmakta olan teknelci sermayeyi bir dereceye kadar sınırlamayı denemiştir. Yeni yöneticilerin nefretini uyandıran, özellikle bankaların baskısı ve büyük sermaye temsilcilerinin devlet araçlarından geniş ölçüde yararlanmaları idi. Bununla beraber, yeni hükümetin bütün pratik tedbirleri, birçok «devrimci» beyanlara rağmen, çok tutarsız nitelikteydi. Burada, yeni yöneticilerin küçük burjuva dar görüşlülüğünü, tutuculuğunu, geniş işçi kitlelerinin hareketlerini engelleme isteklerini, emperyalistlerle sıkı işbirliği kurma gayretlerini bütün açıklığıyla görmekteyiz. Çok geçmeden, yerli büyük sermaye, artan bir kuvvetle yeni hükümetin politikası üzerine baskı yapmaya başlayacaktı.

İkinci Bölüm

TÜRK BÜYÜK SERMAYESİNİN DEVRİMDEN SONRA KENDİ DURUMUNU GÜÇLENDİRMEK İÇİN VERDİĞİ MÜCADELE

Devrim, gücünden çok emin olan büyük sermaye için tam bir sürpriz oldu. BMK'nin ilk hareketleri, politika sahnesine iş çevrelerince pek tutulmayan kişilerin çıkışı, önceki hükümetin tutuklanması, demokrasiyle ilgili sayısız sözler sarfedilmesi, vb., büyük sermayeyi belli ölçüde ürküttü ve durgunlaştırdı. Bu olay basında ve istatistik verilerde de yansdı. 1960'da özel sermayenin faaliyetlerinin azalışı, toplam sermaye yatırımdaki azalmada da görülmekteydi. 1959'da özel sermaye yatırımı 1.354 milyon lira iken, 1960'da 1.152 milyon liraya düştü.⁽¹⁾ Toplam yatırım miktarında, özel sermaye yatırımlarının payı da düşme gösterdi. Aşağıdaki tabloda toplam sermaye yatırımda, özel ve devlet sektörleri paylarının yüzdelerini veriyoruz:⁽²⁾

	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Özel sektör	57,23	53,98	50,00	51,19	52,85	51,96
Devlet sektörü	42,77	46,02	50,00	48,81	47,15	48,04

Görülüyor ki, toplam miktarda, özel yatırımın payı, 1960'da 1958'dekinden aşağı düşmüştür. Bu durum, Türkiye dışında bile huzursuzluk yaratmaktaydı. Yıllık raporlarla kendine bağlı ülkelerin ekonomisini inceleyen OEEC raporunda da, özel sektörün faaliyetindeki bu düşüş noktalan-

(1) BIKI (Bulletin of Foreign Commercial Information), 16 November 1961.

(2) Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, İktisadi Rapor, Ankara, 1965, s. 19.

hatça kullanmakta, emperyalist tekellerle daha sıkı işbirliğine gitmekte, ekonomik ve politik etkisini sağlamlaştırmak için bu tekellerin desteğinden, tecrübesinden ve yardımından faydalanmaktadır. Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu dönem, bir yandan bazı büyük sermaye temsilcilerinin tekelleşme, öte yandan bazı politik çevrelerin gittikçe artan gericilik ve yayılma özelliği gösterdiği bir dönemdir. Tekelci sermaye haline dönüşen büyük sermaye, ona bağlı büyük toprak sahipleriyle birlikte, Türk halkının çektiği acıların tek suçlusu ve Türk toplumunun başlıca gerici gücü olarak kalmaya devam etmektedir.

Büyük sermaye temsilcilerinin güttükleri gayrimillî politika, Türkiye'de sınıflar ve tabakalar arasındaki çelişmeleri keskinleştirmektedir. Türk burjuvazisinin, özellikle büyük burjuvazinin baskısı, proletaryanın öncülüğünde bütün emekçi sınıfların direnişiyile karşılaşmaktadır.

Dördüncü Bölüm

DEVİRİMDEN SONRA TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFI VE İŞÇİ HAREKETİ

1960 olayı, Türkiye'de bütün sınıfları etkilemişti. Fakat bu olay muhakkak ki, en çok işçi sınıfı için büyük önem taşımaktaydı. Türkiye'nin bütün tarihsel gelişim sürecinde işçi sınıfı ancak bu son yıllarda gittikçe büyüyen bir anti-kapitalist güç olmuş, Devrim sonrası etkin mücadelesi sonucu ülkenin politik ve ekonomik hayatının merkezini teşkil etmiştir.

Türkiye proletaryasının durumu ve mücadelesi, Türkiye ekonomisinin ve yurt içi politikasının başlıca sorunlarından biridir. Türkiye'de işçi hareketleri ve genel demokratik hareketler ülkenin dış politikasında da etkili olmaya başlamıştır.

Bayar-Menderes Hükümeti'nin yönetimi göstermiştir ki, Türkiye burjuvazisi artık kaba kuvvetle iktidarda kalamaz; örgütsüzlüğünden ve baskı altında tutulmasından ötürü işçi sınıfının pasifliğine güvenemez. Bugün işçi sınıfı düşmanları bile Türkiye proletaryasının korkulacak bir güç olduğunu kabul etmektedirler.

Türkiye'de ücretli işçi sayısı 2,8 milyondur. Yüzbinlerce işsizi de bu sayıya katarsak,⁽¹⁾ tüm nüfusun (30 milyon) % 10'unu, faal nüfusun da % 21-23'ünü meydana getiren işçi sayısının 3 milyonu aştığını görürüz.

Ülke içinde, ayrıca, birkaç milyon (kişisel rakamlara göre değişen, 3-5 milyon kadar) yarı - proleter, kır ve şehir yoksulundan oluşan, «proleter olmayan», yoksullaşma arttı-

(1) T. C. Merkez Bankası AŞ. Aylık Bülten, Sayı: 4, 1964, s. 84.